

Paikannimien paikallissijojen käytöstä

Miksi Luvialla mutta Laviassa?

Parikymmentä vuotta sitten julkaisi Kotikielen Seuran pitkäaikainen sihteeri, hyvän järjestyksen mies, Eino Leskinen Virittäjässä (1946, s. 498—503) kirjoituksen ja luettelon »Kuntiemme suomenkielisten nimien taivutus». Yksityiskohtaisen luettelon johdannossa tekijä mm. lausuu:

»Eniten vaikeuksia tuottaa paikannimien käyttäjälle sen seikan ratkaiseminen, kumpaa paikallissijasarjaa kustakin nimestä on käytettävä. Onkin osoittautunut, että on mahdotonta laatia tätä seikkaa koskevia lyhyitä, suhteellisen helposti muistettavia ja kaikkiin nimiin soveltuvia sääntöjä sen vuoksi, että samoista nimityypeistä eri paikkakunnilla käytetään eri paikallissijasarjoja. Mainittakoon esim., että *-la, -lä* -johtoinen on ainoa yhdistämätön nimityyppi, josta kaikkialla käytetään samaa, nim. sisäistä paikallissijasarjaa; selvätaivutuksiselta tuntuva *-inen*-tyyppi sen sijaan ei ole tässä suhteessa aivan yhtenäinen; kaikissa muissa nimityypeissä on kirjavuutta sekä yleiskielessä että murteissa.»

Kielitieteilijästä, joka pyrkii kaikessa näkemään ainakin muodollisen systeemin ja joka pyrkii luomaan tiukkasääntöisen järjestelmän, on tietysti outoa, kun sanotaan Luvialla mutta Laviassa, Laihialla mutta Maariassa. Kaikkihan nämä ovat *ia*-päätteisiä nimiä, ja siksi niistä olisi käytettävä samaa paikallissijasarjaa. Kansa ei kuitenkaan käytä. Miksi ei?

Jos tätä kysymystä lähestyy kulttuurihistoriallisesta tai sanoisiko kansatieteellisestä näkökulmasta, niin asia näyttää yksinkertaisen selvältä. Ratkaisun voisi esittää yhdellä lauseella:

Asumusnimet, joissa kantana on alkuperäinen talon ja siitä laajentuneen kylän nimi tai selvästi rajoittuneen (aidatun) oleskelupaikan nimi, joka usein on henkilön nimi, taipuvat sisäisissä paikallissijoissa; sen sijaan luontonimet, jotka ovat olleet käytännössä jo ennen asutuksen tai jatkuvan ihmistyön kiintymistä asianomaisille paikkakunnille ja jotka ovat rajoiltaan epämääräisiä tai laajoja, taipuvat ulkoisissa paikallissijoissa. Erämaat on nimin kartoitettu jo vuosisatoja ennen niiden asuttamista. Taivutussarjan määrää siis nimen alkuperäinen luonne. Tämä koskee kuntiemme nimiä, joista nyt lähinnä on puhe.

Kun kyseessä on historiallinen ilmiö, on jokainen tapaus tutkittava erikseen. Jokaisen pitäjän, kylän ja kulmakunnan nimen alkuperäistä luonnetta tuskin koskaan saataneen varmasti selville. Mutta jos riittävän runsas määrä nimiä todistaa esittämäni säännön paikkansapitävyyden, niin loppujen nimien luonne voitaneen

ratkaista tämän säännön pohjalta. Usein on jo asutushistorian sekä nimen etymologian ja tarkoituksen kannalta mitä tärkeintä tietää, onko kyseessä vanha luontovai asutusnimi.

Eino Leskinen huomautti, että *la-*, *lä-*johtoinen on ainoa yhdistämätön nimi-tyyppi, josta käytetään sisäistä paikallissijasjarjaa. Tämä on luonnollista, koska *-la*, *-lä* ilmaisee tavallisimmin juuri perheen omistamaa paikkaa, taloa ja edelleen tästä talosta kasvanutta kylää. Se on »tyypillinen asumusnimien (talonnimien) johdin, joka tavallisesti on liittynyt asumuksen (talon) perustajan nimeen», käyttääkseni Viljo Nissilän sanoja.¹ Muissakin tapauksissa nominijohtimella *-la*, *-lä* ilmaistu olinpaikka (*appela*, *miehelmä*, *tuonela*) on selvästi rajoitettu alue, jossa ollaan tietyn piirin sisässä. Siten alkuaan myös tapauksissa *etelä* ja *pohjola*;² edellinen aikoinaan tarkoitti kodan edustaa, oven puolta, jälkimmäinen kodan pohjaa eli ovelta katsoen lieden takana olevaa paikkaa (lpR *päsjo* jne.). Kodan ovi, siis »esi-puoli» suunnattiin näet aina puolipäivän aurinkoa kohti, mistä kehkeytyi ilman-suunta »etelä». On helppo osoittaa useat *-la*, *-lä*-johtoiset pitäjännimet alkuaan talon ja siitä johtuneen kylän nimiksi.

Nivalan alueella oli vuoden 1547 kymmenysveroluettelon mukaan vain yksi talo, ja siinä asui Lauri Juhonpoika *Niva*. Talo jakautui nopeasti, joten 1600-luvun alkupuolella maakirjoissa oli 4 *Nivalan* taloa sekä melkoinen joukko muita uudistaloja³, joista muodostui myöhemmin *Nivalankylä*. Tälle alueelle perustettiin 1682 *Pidisjärven saarnahuonekunta*, josta 1862 tuli itsenäinen seurakunta. Samalla kunnan ja seurakunnan nimi muuttui pääkylän mukaisesti *Nivalaksi*.⁴

Piippolan ensimmäiset tunnetut viljelijät ovat Olli, Lauri ja Jussi *Piippo*, jotka on merkitty Salon pitäjän Korteiskylän kymmenysluetteloon ensimmäisen kerran 1562; viisi vuotta myöhemmin siellä oli talo myös Mauno Piippoilla ja Pietari Pellikaisella.⁵ Kantatalo oli tietysti Piippoila, jonka ympärille syntyi Piippolan kylä. Kun tähän kylään alettiin 1769 rakentaa kirkkoa, sai myös rukoushuonekunta Piippolan nimen. Tästä edelleen kasvoi kirkkoherrakunta ja Piippolan pitjä, jonka kirkonkylää alettiin nyt epävirallisesti kutsua Kangaskyläksi.⁶ Vanhat Piippo-nimiset talot ovat säilyneet sekä kirkolla että sivukylillä Lamulla, Pyhännällä, Pyhännän Ahokylässä ja Pirttimäellä.

Rantsilan varhaisin kirjallisesti todettu asukas on Frants Erkinpoika v:ltä 1548. Hänen talonsa oli tietysti Frantsila, kansanomaisesti Ranttila, josta tuleva kylä, kappeli ja kunta saivat nimen Rantsila. Naapurikunnan nimi *Paavola* on peräisin samoilta ajoilta Paavo Laurinpojan talosta. Aluksi on puhuttu Laurinpaavon

¹ Viljo Nissilä, Suomalaista nimistöntutkimusta (Helsinki 1962), s. 91.

² August Ahlqvist, Die Kulturwörter der westfinnischen Sprachen (Helsingfors 1875), s. 103; Knut Tallqvist, Himmelsgegenden und Winde. — Studia orientalia II (Helsingforsiae 1928), s. 121.

³ Pentti Virrankoski, Suur-Kalajoen historia I (Kokkola 1956), s. 101, 440.

⁴ Suomenmaa IX₁ (Porvoo 1929), s. 151—2.

⁵ Armas Luukko, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku (Oulu 1954), s. 335.

⁶ Suomenmaa IX₁, s. 171.

kylästä, myöhemmin pelkästään Paavolasta,⁷ josta 1702 oli tullut Siikajoen kappeli. Varhaisempi saarnahuonekunnan nimi oli ollut Pehkola, koskapa ensimmäinen herranhuone sijaitsi Pehkolassa,⁸ joka taas oli saanut nimensä Pehkosten suvusta. Olli Pehkoinen mainitaan täällä jo 1548. — Etelämpää mainittakoon *Humppila*. Humppi on 1400-luvulta lähtien tunnettu henkilön- ja myös talonnimenä.⁹

Tätä luetteloa olisi helppo jatkaa. Olen ottanut esimerkit läheltä kotiseutuani, jossa asutus on nuorehkoa ja jonka asutushistoria on pätevästi selvitetty.

Paria kolmea poikkeusta lukuun ottamatta taipuvat *inen*-johtoiset kuntainnimet monikon sisäisissä paikallissijoissa: Ahlainen — Ahlaisissa, Askaisissa, Hiittisissä, Ikaalisissa, Jokioisissa, Joroisissa, Karinaisissa, Kauniaisissa, Kiikoisissa, Luopioisissa, Nousiaisissa, Oulaisissa, Pornaisissa, Saloisissa, Siikaisissa, Sumiaisissa, Säyneisissä, Uraisissa. Kyseessä lienee vanha sukunimi, joka paikannimenä ilmaisee suurperheen taloa tai sukukunnan taloryhmää, joten sitä on käytettävä monikollisena, koska nimen omistajia samassakin talossa oli useita.

Vanhimpana esimerkkinä mainittakoon *Nousiainen*, joka on kirjattu jo 1232 (de Nousia) ja 1234 (apud Nosis).¹⁰ Piispa Henrikin surmarunon vanhimmassa säilyneessä kirjaanpanossa 1700-luvun alkupuolelta on Nousiaisten hietamaa, hietakankahan enä, se paikka, johon piispa haudattiin ja kappeli rakennettiin;¹¹ Gr. Halleniuksen saman runon latinankielisessä selostuksessa v:lta 1741 mainitaan, että kirkko sijaitsee nykyään *Nous-Mäessä*.¹² Nimen kantana on mitä ilmeisin esihistoriallinen henkilönnimi. Tunnetuin Nousia on Nousia karjalainen (*Nousia rydz*), joka syyskuussa 1555 selosti karjalaisten kulkuteitä ja kaukoasutusta Kustaa Vaasan lähettämälle tutkijalle Jaakko Teitille.¹³ Tämä Nousia oli ilmeisesti Parikkalan Tyrjän Nousiaisia, kuten Toivo Kaukoranta on osoittanut.¹⁴ Novzujevskojen kylä Parikkalan Tyrjänjärveltä on mainittuna jo Novgorodin Vatjan viidenneksen verokirjassa v:lta 1500.¹⁵ Nousiala-nimisiä taloja on useita Tohmajärvellä, Rääkkylässä ja Kiteellä sekä Valkealassa;¹⁶ Nousiistenmäki on taloryhmä Kiteen ja Uukunien rajalla.¹⁷

Toisena esimerkkinä mainittakoon *Saloinen*. Kysymyksessä ei voi olla henkilön-

⁷ Luukko, mt. s. 333.

⁸ Suomenmaa IX₁, s. 117—8.

⁹ Ad. Neovius, *Historiska anteckningar om Paloniemi gård*. — Bidrag till Lojo sockenbeskrifning 26 (Helsingfors 1911), s. 120—121; Tarmo Hirsjärvi, *Humppilan kunnan historia* (Forssa 1929), s. 8—9.

¹⁰ REA, s. 5 ja 7.

¹¹ SKVR VIII, 990: 129—30, s. 127.

¹² SKVR VIII, s. 133.

¹³ Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelista vastaan 1555—1556. — Todistuskappaleita Suomen historiaan V, julk. Suomen Hist. Seura (Kustavi Grotenfelt, Helsinki 1894), s. 155.

¹⁴ Toivo Kaukoranta, *Vanhan Karjalan elämästä ja elintilasta 1500-luvulla*. Karjalan Sivistysseuran julk. Uusi sarja X (Helsinki 1941), s. 11.

¹⁵ Historiallinen arkisto 20: I (Joensuu 1906), s. 21.

¹⁶ Suomenmaa V ja VIII, hakemistot.

¹⁷ Kaukoranta, mt. s. 12.

nimi. Asiakirjoissa Raahen Saloinen mainitaan 1329 muodossa Salw,¹⁸ siis Salo Pohjanmaalla, annettaessa kymmenyssääntö siellä ja Kemissä asuville kristityille. Myöhempi käytäntö ja kansankieli tuntevat muodon Saloinen. Nimen lähtökohdaksi on pieni saari, siis alkuperäinen »salo», jonne 1200-luvun lopulla oli rakennettu kirkko¹⁹ ja tietysti myös pappila. Saari maatui kiinni mantereeseen, ja paikalle syntyi taloryhmä. Alkukohta oli joka tapauksessa selvärajainen oleskeluluoto, josta voitiin käyttää vain sisäisiä paikallissijoja. Samoin on asianlaita Haapasaarella, Hailuodossa, Lavansaarella, Seiskarissa ja Suursaarella, joissa rantaviiva muodostaa selvän rajan; aikoinaan niin oli Pietarsaarellakin, mutta toisin *Saarella*, *Taipalsaa-*
rella ja *Viitasaarella*, joilla sisämaassa sijaitsevana ei ole selvää, näkyvää rajaa.

Henkilönnimi piillee pitäjännimessä *Huittinen*, joka on kirjattu jo 1366; talonni-
menä Huittinen tavataan Kalannissa 1540. A. W. Koskimiehen selityksen mukaan kyseessä on miehen nimi *Huitti*, joka talonniemenä tavataan mm. Nousiaisissa ja henkilönnimenä (*Huitti*, *Huittu*) keskiaikaisissa asiakirjoissa.²⁰ Useista muista selitysy-
rityksistä kannattaa mainita Suur-Huittisten pitäjän historian kirjoittajan Aina Lähteenojan todistelu, että kyseessä voisi alkuaan olla tanskalaisperäinen suku Hvide, Huide, Hvite, Witte, joka Viron puolella mainitaan maanomistajana jo 1220-luvulla ja josta (Huitte) maanomistajina Lounais-Suomessa on useita tietoja 1300- ja 1400-luvulta, joten joku Huitte on voinut väkivalloinkin tanskalaiskspan-
sion aikana jo 1100-luvulla tai 1200-luvun alussa asettua maanomistajaksi vauraa-
seen Kokemäenjokilaaksoon. Rinnakkaistapauksia on.²¹

Poikkeuksia *-inen*-sarjassa Eino Leskinen on maininnut pari kolme. Näistä ensimmäinen on *Kaustinen*, josta on mainittu rinnakkaismuodot Kaustisissa ja Kaustisella. Omien merkintöjeni mukaan, joita olen usealla matkalla tehnyt Kaustisissa, Vetelissä ja Evijärvellä, kumpikaan ei ole puhuttelemieni vanhusten kielessä kansanomainen, vaan he ovat käyttäneet yksikön sisäisiä paikallissijoja, mikä vaikuttaa oudolta, kun taipumus olisi käyttää tyyppiä Kaustisissa. Paikan historian kannalta molemmat sisäiset sarjat ovat mahdollisia, ulkoinen mahdollinen. Vuoden 1540 veroluetteloiden mukaan pitäjän alueella oli neljä taloa: Kaustinen, Luomala, Penttilä ja Salo. Vuoden 1557 maakirjoista käy ilmi, että Kaustinen oli viljelyksiltään suurin — raivaustyötä oli nähtävästi tehty kauimmin — ja että Luomalan asukkaat käyttivät sukunimeä Kaustinen, mikä osoittaa talon lohjenneen Kaustisesta. Kantatalo *Kausta* on ilmeisesti perustettu jo melko varhain 1400-luvulla, ja kaiken todennäköisyyden mukaan se on ollut nykyisen kunnan alueen ensimmäinen vakinaisesti asuttu talo; sesonkiasutus jokivarressa on tietysti hyvin vanhaa. Rinnakkaismuotona asiakirjoissa tavataan *Kaustari* (1548 *Kaustar*) ja *Kausta* (1571—*Kousta*). Nimi liittyy Kaarlelan Kaustariin. Kyseessä on vanha henkilönnimi.²²

¹⁸ REA

¹⁹ Suomenmaa IX, s. 99.

²⁰ Viljo Nissilä, Suomalaista nimestöntutkimusta, s. 125.

²¹ Aina Lähteenoja, Suur-Huittisten pitäjän historia (Vammala 1949), s. 85—86, 280.

²² Pentti Virrankoski, Kokkolan pitäjän yläosan historia (Kokkola 1961), s. 46—47, 706—707.

Toinen poikkeus on *Paraisissa* ja *Paraisilla*. Suomenmaa-teos (III osa, s. 115—6), jossa mukana on ollut paikallinen avustaja, käyttää muotoa *Paraisissa*. Pitäjän nimi *Pargas* (myös muodossa *Paruasa*) on mainittu jo 1329.²³ Nimen alkuperään en puutu. Todettakoon vain, että tämän saaristopitäjän yhdenkään vanhastaan asutun saaren nimi ei ole *Pargas* tai *Parainen* ja että sana esiintyy nimessä *Pargasport*, joka on Gullkronan selälle johtava salmi.²⁴ Kyseessä voisi siten olla (myöhempi) luontonimi ja sen mukaisesti ulkoiset paikallissijat. Päinvastaiseen viittaa vanhan sikäläisen kartanon nimi *Parsby*, joka sijaitsee Paraisten kirkonkylässä ja joka vielä 1480 kirjattiin muodossa *Pargasby* i *Pargasa* sokn.²⁵ Siinä voisi piillä vanhan kantalalon nimi, jonka lähtökohta olisi etsittävässä Perniön Paarskylästä, esihistoriallisen asuinpaikan ääreltä. Toisaalta *Parainen* on kalkkimaana tunnettu jo hyvin varhain. Oman ryhmänsä *-issa*-tyyppiä muodostavat juuri muutamats vanhojen kartanoiden nimet, joissa usein ruotsalaisessa muodossa on jälkiosana *näs* 'niemi' ehkä korvikkeena: Lemussa Monnoinen — Monnäs, Nyynäinen eli Nyynäjäinen — Nynäs, joka tunnetaan jo 1300-luvulta Klaus Lydekenp. Djeknin asumakartanona,²⁶ Nyynäinen — Nynäs Heinolan pitäjässä, Herniäinen — Herrenäs Hattulassa, Pornainen — Borgnäs.

Sisäisiä paikallissijoja vaativat ovat tietysti ne pitäjän tai paremminkin seurakuntien nimet, jotka alkuaan ovat kirkon nimiä eli täsmällisemmin sanottuna sen pyhimyksen nimiä, jolle kirkko on omistettu. Näitä ovat Antrea, Johannes,²⁷ Kaarina,²⁸ Maaria, Marttila, Mikkeli ja Pertteli.²⁹ Sama koskee kunnan tai kaupungin perustajahallitsijoiden tai heidän edustajainsa nimikkoja: Kristiina, Kustavi (ruots. Gustavs), Loviisa, Raahe, Ristiina³⁰ ja Vaasa. Useat nykyiset kuntainnimet, joista käytetään sisäisiä paikallissijoja, ovat alkuperältään henkilönnimiä. Esimerkkeinä mainittakoon Harjavalta,³¹ Härmä, Jaakkima, Jurva, Kurikka, Oravainen,³²

²³ REA, s. 29, 30.

²⁴ S. Elmgren, Beskrifning öfver Pargas socken. — Suomi 1847 (Helsingfors 1848), s. 132.

²⁵ REA, s. 541, 543.

²⁶ Väinö Voionmaa, Piirteitä aatelin maataloudesta Suomessa. — Historiallinen arkisto 24 I 1 (Helsinki 1914), s. 34; Lemussa Nyynäjäisten lahti, ks. Hilda Huntuvuori, Piirteitä keskiajan Nousiaisista. Hist. arkisto 27: 6 (Helsinki 1918), s. 1.

²⁷ Viljo Nissilä, Johanneksen nimistöä. — Johannes (Pieksämäki 1959), s. 423.

²⁸ Aulis Oja, Kaarina keskiajalla ja 1500-luvulla. — Kaarinan pitäjän historia I (Turku 1946), s. 39.

²⁹ V. Wallin (Voionmaa), Kirkkojemme suojeluspyhät. — Suomen Museo III (Helsinki 1896), s. 57—76.

³⁰ Pitäjän perustamisaikana 1649 seutu oli läänitettyä Pietari Brahelle, jonka puolison Kristiina Stenbockin kunniaksi pitäjä sai nimensä (Suomenmaa VI, s. 79). Myös kirkko oli rakennuttajansa »Christina Catharina Stenbocks kyrckija 1651».

³¹ Ralf Saxén, Lisiä Suomalais-germaanilaisten kosketusten valaisemiseksi. — Tampereen Reaalilyseo. Kertomus lukuvuodesta 1895—1896 (Tampere 1896), s. 7—8; Kustaa Viikuna, Valtiollinen varhaishistoriamme. — Suomalainen Suomi 1935, n:o 6, s. 6: germaaninen henkilönnimi *Chariovalda*. Tacitus mainitsee batavien johtajan Chariovaldan. Nimi on samaa tyyppiä kuin esim. Cotvalda, jossa *-a* palautuu varhaisempaan *ön*-päätteeseen (M. Schönfeld, Wtb. der altgermanischen Person- und Völkernamen, Heidelberg 1911, s. 128). Toisin — mielestäni väärin — Heikki Ojansuu, Suomalaista paikannimitutkimusta (Turku 1920), s. 64—65 ja J. A. Lopmeri (Vir. 1944 s. 262—3). VI:n Uudellakirkolla ja Inkerin Kapriossa on ollut myös Harjavalta-nimiset kylät.

³² Armas Luukko, Etelä-Pohjanmaan keskiaika (Helsinki 1949), s. 46, 49 ja 54.

Perho, Piikkiö (*Piikka, 1403, 1409, 1417 jne. *Pike*)³³, Simo, Soini, Teijo (Tyko).³⁴ Nimen laajentuminen lienee kulkenut tietä: talo — kylä — seurakunta — (pitäjä) kunta. Alkukohtana on voinut olla eräasumus ja ensimmäinen raivio ennen varsinaisen talon perustamista. Niinpä juuri Pirkkalan Jurvalla mahdollisesti oli ensimmäinen kalapirtti Jurvanjärven rannassa.³⁵ Hämäläinen *Perho*, joka saattoi omistaa eräalueen Perhonjoen latvoilla, lienee myös rakentanut ensimmäiset asumukset jonnekin Perhonlammin tai Perhonkosken rannalle, mistä nimi (1583 Perhw) laajeni tarkoittamaan kylää nykyisen Perhon Möttösen alueella, sitten kappelia ja pitäjää.³⁶ Tavallaan henkilönnimi on myös *Rautio* (:ssa). V. 1543 oli pitäjän nykyisten rajain sisällä Vääräjoen varressa vain kolme taloa, joista kahden omistajan sukunimi oli Rautio (Rautia)³⁷ — kantatalo on ollut siis Rautio, joka on voitu perustaa jo 1400-luvun puolella.

Mielenkiintoisia ovat ne tapaukset, joissa samoista nimistä käytetään sekä sisäisiä että ulkoisia paikallissijoja. Sija ilmaisee, onko nimenomaan kysymys suljetusta ihmisten asumasta sisätilasta vai laajemmasta, rajoiltaan epämääräisestä alueesta. Tällaisia ovat Torniossa (kaupungissa) mutta Alatorniolla, Ylitorniolla; Iisalmessa mutta Iisalmella, milloin tarkoitetaan Iisalmen vanhaa maaseurakuntaa; samoin Rovaniemessä (kaupungissa, ennen kirkonkylässä) ja Rovaniemellä (pitäjässä) sekä edelleen Tyrväässä ja Tyrvällä, edellinen tiheästä Tyrväänkylästä, jälkimmäinen pitäjästä.³⁸ — *Tornio* on luultavasti hyvin vanha ja laajalle levinnyt eränkäyntitermi (vrt. vanh. *tornio* 'keihäs'). Mutta kun laajalle Tornion Lapin alueelle vähäinen Suensaari jokisuulla vakiintui markkina- ja oleskelupaikaksi, alettiin tästä käyttää opastavaa Tornio-nimeä, joka jo keskiajalla ennen kaupungin perustamista tarkoitti myös ahdasalaista paikkaa. Tämä käy ilmi kerrottaessa v. 1374 pakanain kastamisesta in Tornae.³⁹ Olaus Magnus on merkinnyt karttaansa 1539 suuren kauppapaikan *Tornia: Emporium, maximum* ja samaan aikaan hän kirjoitti: *Tornia, mercato della celeberrima Botnia*,⁴⁰ siis mitä kuuluisin Pohjan Tornio, joka vieläkin elää kansanlauluissa. Tällaisesta paikasta voitiin tietenkin käyttää vain sisäisiä paikallissijoja — kuten Turku: Turussa —, mikä jatkui, kun entiselle markkina-paikalle määrättiin 1621 perustettavaksi kaupunki.⁴¹ Näin on tapahtunut myös Iisalmella — kyseessä on luontonimi —, kun pitäjän alueelle 1860 perustettiin samanniminen tarkkarajainen kauppala.⁴²

Iisalmen maalaiskunnasta poiketen käytetään *Kuopion* pitäjältä — kuten kaupun-

³³ Ojansuu, Suom. paikannimitutk., s. 175—6.

³⁴ Kustaa Vilkuna, Oma nimi ja lapsen nimi (Keuruu 1959), s. 122.

³⁵ Y. S. Koskimies, Jurvan seurakunnan historia (Forssa 1954), s. 13—14.

³⁶ Pentti Virrankoski, Kokkolan pitäjän yläosan historia, s. 36 ja 722.

³⁷ Virrankoski, Suur-Kalajoen historia I, s. 99.

³⁸ Tyrvällä 1873 syntyneen ja kasvaneen Frans Kesäsen tiedonanto.

³⁹ REA, s. 154.

⁴⁰ Olaus Magnus, Historia om de nordiska folken. V Kommentar, utarbetat av John Grandlund (Stockholm 1951), s. 476.

⁴¹ Suomenmaa IX 2, s. 458.

⁴² Lähemmin paikan vaiheista ks. Tauno Räisänen, Iisalmen kauppalan ja kaupungin historia (Kuopio 1959), s. 8—34.

gistakin — vain sisäisiä paikallissijoja. Selitys tähän irtoaa jälleen nimen luonteesta: Kuopio on näet aivan ilmeinen henkilönnimi ja samalla talonnimi. Eräissä veroluetteloissa v. 1578 tavataan Kuopionniemi (*Copianiemi*) silloiseen Savilahden neljänneskuntaan kuuluneen kymmenyskunnan nimenä ja pelkkä Kuopia (*Copia*) kirkkopitäjän nimenä. Niemi oli nähtävästi saanut alkuaan nimensä Kuopiasta, joka rakensi sinne savupirttinsä ja valtasi lähialueet nautintaansa. Kuopio (*Copio*) vakiintuu 1600-luvulla. Arvi Ilmoniemi on liittänyt nimen Rautjärveltä ja Ruokolahdelta tunnettuun nimipesäkkeeseen, siis seutuun, josta »Vähä Savo» eli Tavisalmi on saanut asukkaita. Ruokolahdella on vieläkin Kuopiola-niminen kylä. Se mainitaan 1600-luvun alkupuolen verokirjoissa, esim. 1615 kirjoitusasussa *Kwopiola*. Kylän asukkaat olivat nimeltään Kuopiaisista. V. 1560 on erään Rautjärven kylän talollisen nimeksi merkitty Jacop Kåpiainen, toisen kerran Kopiai. Myös Raudusta tunnetaan Kuopiaita (Savva Kopia 1624), samoin Muolaasta ja V1:n Pyhäjärveltä. Asiakirjoissa tavattava lisänimi *Kåbianpoika* osoittaa, että Kuopia on ollut etunimi ja selittää myös Kuopia-nimen laajan levikin vanhalla karjalaisalueella. Arvi Ilmoniemi on johtanut nimen — mielestäni aivan oikein — ortodoksisen kirkon käyttämästä ja ennen yleisestä etunimestä *Prokopij*, kreikan *Prokópios*,⁴³ jollaisena se liittyy laajaan itäisen kirkon piiristä saatuun savolaiseen etu- ja sukunimiryhmään: Huotari, Jorma: Jormalainen, Kari, Manni, Parvia, Rissa, Tarkia, Tiho jne.⁴⁴

Kaupungeista ja kauppaloista luulisi ilman muuta käytettävän sisäisiä paikallissijoja. Meillä on kuitenkin Tampere, Tampereella, samoin Imatra, Kuusankoski, Valkeakoski ja Äänekoski. Mutta ne ovat kaikki luontonimiä. Voimakas koski on tietysti nimetty hyvin paljon aikaisemmin, kuin asumuksia on sen rannalle pystytetty. Mitä erityisesti Tampereeseen tulee, niin on kylän aikaisempi nimi ollut Tamperkoski (1544 Tamberkoski), josta yhdistämätön Tampere on irronnut, kuten sekä Ojansuu että Nissilä ovat todenneet.⁴⁵ Kuitenkin huomattakoon, että yhdistämätön Tampere on kirjattu ensimmäisen kerran 1590 eräpalstan paikkana: på Birckala Eremarch i *Tambere*.⁴⁶ — Vanha luontonimi on myös *Rauma* (: Raumalla). Äyhönjärvestä tuleva vesireitti, nykyinen joki, entinen »rauma» on ollut jo esihistoriallisen ajan lopulla laajalti tunnettu kalastuspaikka, mihin muutamat Rauman paikannimet puhuvasti viittaavat.⁴⁷ — Alkuperältään vanhoja luontonimiä ovat myös seuraavat uudempien kaupunkien ja kauppala- nimet, joista käytetään ulkoisia paikallis-

⁴³ Arvi Ilmoniemi, Mikä on Kuopio? — Helsingin Sanomien Viikkoliite 1936, n:o 11 (15. 3.).

⁴⁴ Viljo Nissilä, Slaavilaisia aineksia nimistössämme. — Vir. 1956, s. 50—69; Kustaa Viikuna, Oma nimi ja lapsen nimi (Keuruu 1959), s. 25. Kiihtelysvaaran Oskolassa asui 1637 suurtalallinen *Parfeika Wiroieff* (Parfenij Virolainen). 1680 samaa taloa asui Matts *Parfeinen*, ehkä edellisen pojanpoika; isoisän nimi oli karjalaiseen tapaan siirtynyt sukunimeksi (Lauri Saloheimo, Kiihtelysvaaran Oskola. — Karjalainen Viesti 1963 n:o 1, s. 2). Hakulinen on johtanut (Suomen kielen rakenne ja kehitys, Keuruu 1961, s. 136) Parviaisen parvi-, Tarkiaisen tarkka-sanasta.

⁴⁵ Viljo Nissilä, Tampere-nimestä. — Vir. 1959, s. 191, 194—198.

⁴⁶ Nissilä, mt. s. 195. Hist. arkisto 16, pöytäk. s. 35.

⁴⁷ Kustaa Viikuna, Kainuu — Kvenland (Turku 1957), s. (25), 47—49.

sijoja: *Kemijärvi*, *Loimaa* (< *Loimijoki* < *Lodmajoki*, 1439 *Lodmaioki*, *Lodhmaiojkj*),⁴⁸ *Pieksämäki*, *Riihimäki* (kylän nimi oli *Kara*) ja *Seinäjoki*. Samoin taipuu *Lapua*: *Lapualla*, mikä vahvistaa Viljo Nissilän äskettäin Virittäjässä (1964 s. 135—143) esittämää nimen etymologiaa: *Lappa-ā* > *Lapu-ā*. Luontonimiä lienevät myös Hyvinkää: Hyvinkäällä, Karjaa, Kerava ja Lohja, joita en ole tarkemmin tutkinut. Ei liene epäilystä, että suurella järvellä, vesireitillä ja harjulla oli Lohja-nimi ennen ensimmäistä taloa.

Denominaaliset *va-*, *vä-*johtoiset nimet näyttävät olevan luontonimiä; asumusniminä en ole niitä vielä tavannut. Ne taipuvatkin ulkoisissa paikallissijoissa: Kauhavalla, Keravalla, Kiljavalla, Oksavalla (kylä Ol:n Haapajärvellä), Olhavalla, Sulkavalla, Tyrnävällä, Törnävällä, Ähtävällä. Sellaisina ne liittyvät tunnettuun kasvien ja eläinten nimiryhmään: halava, jalava, salava, kajava, majava, orava, sulkava, säynävä eivätkä siis liene tuloksia kantakielen *pa-*, *pä-*, **βa-*, **βä-*johtimesta, jolla on muodostettu ns. possessiivisia, omistajaa ilmaisevia nomineja, kuten Lauri Hakulinen on epäillen arvellut.⁴⁹ Joka tapauksessa *tyrni*, viron *tyrna puu*⁵⁰ on kasvi, 'havtorn, finnbär'; samoin viron *ätse*, *äätse* Ähtävässä, johon vielä palaamme, tarkoittaa erilaisia vesikasveja.⁵¹ — Samalla tavoin kuin *-va*, *-vä* taipuu *-ja*, *-jä* -johtoinen rinnakkaisryhmä: Jäväjällä, Kalajalla, Kullaalla (< Kullajalla),⁵² Kuusaalla (? < Kuusaja),⁵³ Kytäjällä, Lohtajalla, Sonkajalla, Tyrvällä (< Tyrväjällä)⁵⁴, Vatajalla.

Eino Leskinen on todennut, että yhdysperäisistä kuntain nimistä, joiden jälki-osana on jokin vesistönimi, tiettävästi vain *-joki*, *-järvi*, *-lampi*, *-pudas*, *-vesi* ja *-virta* -loppuisista käytetään sekä murteissa että yleiskielessä samaa, ulkoista paikallissijasarjaa; kaikissa muissa nimityypeissä on kirjavuutta sekä yleiskielessä että murteissa. Tämä on edellä sanotun perusteella luonnollista, sillä joki, järvi, vesi ja virta ovat niin laaja-alaisia, etteivät ne entisaikoina soveltuneet asumusnimiksi; *pudas*⁵⁵ ja

⁴⁸ REA, s. 378; Niilo Ikola, Loimaan nimestä. — Satakunta VIII (Vammala 1929), s. 61—66.

⁴⁹ Hakulinen, mt. s. 117 ja 134.

⁵⁰ Y. H. Toivonen, Huomioita lainasanatutkimuksemme alalta. — SUSA 34: 2 (Helsinki 1917), s. 29—30.

⁵¹ F. J. Wiedemann, Eesti-Saksa Sõnaraamat (Tartu 1923), s. 78: *ätse*, *ätses* G. *ätse* 'Blüthe, Blume', *wesi-ätse* 'Dotterblume' (*Caltha palustris*), *külma-ä*. 'weisser Waldhahnenfuss' (*Anemone nemorosa*).

⁵² Ojansuu, Suomalaisia paikannimitutkimuksia, s. 114.

⁵³ Haapajärven Kuusaalla, joka nykyisin on laaja ja väkirikas kylä Settijoen varrella, oli 1547 vain yksi talo, joka kirjoissa sai nimen Aho (Virrankoski, Suur-Kalajoen historia, s. 102). Kuusaa-nimistä taloa kylällä ei ole tavattu (Virrankoski, mt. s. 442—3).

⁵⁴ Heikki Ojansuu, Tyrvään ja Kallialan nimistä. — Virittäjä 1910, s. 100—103.

⁵⁵ Pihtipudas-nimessä on säilynyt vanha linnunpyydyksen nimi *pihti*. Julkaistessaan 1702 sananparren »Tiessä pihti portaalla» on Henric Florinus selittänyt: »Pihti: se on linnun pyydys tiessä hyvä löytnä», mihin Matti Kuusi on jatkanut: Porras tarkoittanee veden yli vievää siltaapuuta, jonka äärellä pyydys oli sekä erämiehen että mahdollisesti eläinten kulkureitillä. Lönnrotin mukaan *linnunpihti* (s.v. *pihti*) on 'ett slags fågelsnara el. fälla'. Vanhoilla eräalueilla »pihti» on tavallinen paikannimissä (Viljo Nissilä, Pihtiputaan vanhaa nimestöä. — Pihtiputaan kirja, Pieksämäki 1964, s. 85—7). Esim. Ähtärin alueelta on merkitty Pihtiaho, -kallio, -kangas, -korpi, -puro ja -sulku (Vilkuna, Ähtärin nimestä ja muinai-

lampi ovat taas paikkoja, jotka on muinaisajoista saakka nimetty sesonkikalastuspaikkoina; lisäksi tunnetut lampi-loppuisissa kuntainnimissä (Kangaslampi, Rautalampi, Toholampi) tarkoitetut lammet ovat tärkeitä eräreittien kauttakulkuvesiä, joilla tietysti hyvin varhain on ollut nimet. Sen sijaan lyhytkin kappale veden parasta on ranta, matalakin nyppylä voi olla mäki, maaston kapea kärki niemi, joten ne kyllä ovat voineet joskus sopia asumusnimiin: Pyhässäranassa mutta Savonrannalla, Mynämäessä⁵⁶ mutta Haapamäellä — Setälän mukaan myös Haapamäessä —, Munkkiniemessä mutta Kuivaniemellä jne. Sekä Savonranta että Kuivaniemi eivät ole asumusnimiä.

Muutamissa tapauksissa on nykyisin todettavissa horjuvuutta: Kangasniemessä, -llä; Korpiselässä, -selillä; Haukivuoreessa, -lla; Hirvensalmessa, -lla; Kärsämäessä, -llä; Ruovedessä, -llä. Horjuvuus lienee lähes kaikissa tapauksissa vain näennäistä: milloin tarkoitetaan pitäjän tiheää keskusta, taloryhmää tai kylää, käyttäen tai käytti vanhempi polvi sisäisiä paikallissijoja samaan tapaan kuin Iisalmesta. Näin nimenomaan silloin, kun lähtökohtana on vanhempi ja laaja-alainen luontonimi, jolle myöhemmin on kehkeytynyt samanniminen asumuspaikka. Esimerkiksi vanhempi polvi on Ruoveden kirkon tienoota tarkoittaen käyttänyt sisäisiä paikallissijoja, mutta muuten ollaan Ruovedellä. Tämäkin saa luonnollisen selityksensä paikallisista tapahtumista. On näet luonnollista, että vanhan Pirkkalan erämaihin kuuluvalla suurella reittijärvellä oli tuo nimi ennen vakinaista asutusta. Mutta kun nimi tavataan ensimmäisen kerran erämaaluettelossa 1552, niin mainitaan siinä »ett erierwm (eräsija) vid Rååwesi siöö . . . ock är ther ett boorwm (asuinpaikka) hvilket skall besittia Iöns aff Hallila».⁵⁷ Tästä asuinpaikasta, jonka nimi siis oli Ruovesi, käytettiin tietysti sisäisiä paikallissijoja erotukseksi suuresta järvisuudesta. Eräsjään rakennettiin myös laajan alueen keskus: kirkko ja pappila. Jälkimmäinen oli olemassa ainakin jo 1565, jolloin siellä pidettiin Ruoveden ensimmäiset käräjät »asketäin asutettujen talonpoikien luona».⁵⁸ — Päinvastaistakin kehitystä on voinut sattua: myöhään syntynyt pitäjä on saanut nimensä vanhan keskustaloryhmän

suudesta, s. 8 ja 276). *Pihtisulku* paikannimenä mainitaan Tampereen seudun erämaasta jo 1526 (Väinö Voionmaa, Hämeäläinen eräkausi, Porvoo 1947, s. 515). Myös nykyisestä kansankielestä on jokin jo epämääräiseksi haalistunut tieto: *pihti* 'tukipuu, jonka varaan linnunrihman selkään asetettiin; pihtejä oli linnunrihmassa kaksi' (Ol:n Pyhäjärvi); »Linnun pihit on virreissä Pärttylistä lähtii metässä. Toisin sanoen lintuloukut» (Nilsjä); linnun pyyvys pihti (Heinävesi); »Jäneksijä pyyrystettiin ennen pihreillä; kaksi suurta lankun palasta ja ne viritettiin niin, että jänäs syöttii syäresäns jäi päästäns pihtiin, loukkaaseen sanotaan myös» (Humpilla). Näiden mukaan pihti on tarkoittanut sekä ansan pihdille halkaistua porttipuuta että loukkuja. Ahlaisista on mainittu myös *ketunpihti* 'ketunkäpy'. SS.

⁵⁶ Vanhalla asuinsuudulla Mynämäessä ei ole osoitettavissa taloa eikä kylää, jolla olisi pitäjän nimi. Sen sijaan näyttää, että Lounais-Suomen murteissa mäestä aina paikannimissä käytetään vain sisäisiä paikallissijoja, esim. Mynämäen kylissä ja taloryhmissä *Korkkismäes* (Korkeassamäessä), *Miäsmäes* (Mielismäessä), *Ruatimäes* (Ruotsinmäessä), *Vihtmäes* (Vihtamäessä). Prof. E. A. Saarimaan yst. tiedonanto. Vanhat talot ja kylät ovat vaihtelevassa maastossa sijainneet kumpareilla, eivät laakson pohjassa.

⁵⁷ Jalmari Jaakkola, Pohjois-Satakunnan vanha eräkuulttuuri. — Satakunta 5 (Porvoo 1925), s. 65.

⁵⁸ Mauno Jokipii, Vanhan Ruoveden pitäjän historia eräkaudesta isoonvihaan. — Vanhan Ruoveden historia I (Jyväskylä 1959), s. 178.

mukaan, josta on käytetty sisäisiä paikallissijoja, mutta laajasta pitäjämäisestä ulkoisista. Näin näyttää käyneen *Lemillä* (aikaisemmin Lemetin pitämä,⁵⁹ ruots. Klemis < Klemens). Veikko Ruoppilan merkinnän mukaan vanha polvi on käyttänyt myös sisäisiä paikallissijoja — ehkä lähinnä keskuksesta, jossa sijaitsee vanha Lemin talo pari km kirkosta kaakkoon Syntymäsjärven rannalla —, mutta pitäjän nimeen on vakiintunut ulkoisten paikallissijojen käyttö, mihin lisäksi on voinut vaikuttaa se, että *lemi* on Karjalassa yleisesti tunnettu suotermi: 'hete, pehmeä suo' (Ilom., Impil., Korpiselkä), 'hyllövä veden päälle kasvanut sammalkerros', »heiluvalla lemellä» (Pielisj., Eno, Joensuu), 'vajottava, ylipääsemätön maa' (Säämäj.). Maastoterminä lemi on myös tavallinen karjalaisissa paikannimissä kuten Lemilampi (Ilom.), -niemi (Soanl.), -suo (Impil., Suist., Suoj., Ilom.), Leminen (Ilom., Jaakk., Lumiv., Ruskeala, Pyhäj.).

E. N. Setälä on aikoinaan yrittänyt löytää säännöt Koillis-Satakunnan paikannimien »paikallissijojen käytännön suhteen», mutta on tällöin todennut, että »varmoja sääntöjä ei tässä asiassa voi tehdä». Kuitenkin hän on keräämiensä nimien loppuosan perusteella esittänyt 10 ryhmää (kumpu, ranta, salo, vesi, suu, pohja, syrjä, haara, polvi), joissa aina käytetään sisäisiä, ja 7 ryhmää ulkoisissa paikallissijoissa käytettäviä nimiä (kangas, kallio, lehto, lampi, oja, puro ja vehmas). Lisäksi hänellä on 13 ryhmää (mäki, harju, niemi, saari, lahti, perä, pää jne.), joissa tavallisesti käytetään sisäisiä, ja 5 ryhmää (järvi, salmi, joki, koski, -mo), joissa käytetään tavallisesti ulkoisia paikallissijoja.⁶⁰ Kun Setälä ei ole ottanut huomioon nimen kulttuurihistoriallista puolta, hän on laajan ja horjuvan nimistöryhmittelyn ulkopuolelta joutunut lisäksi sanomaan, että »muista paikannimistä on vaikea mitään yleisempää lausua, sillä todellakin loppumaton häiriö siinä kohden vallitsee». Ehkä tätä »loputonta häiriötä» jossakin määrin selittää nyt puheeksi otettu tarkastelukulma.

Pitemmälle asiassa on päässyt Aarni Penttilä. Esiitettyään suuressa kieliopissaan mielenkiintoisia tietoja paikannimistön olo-, ero- ja tulosijan käytöstä hän on todennut, että »tarkka selvitys on vain luettelon annettavissa». Kuitenkin hän on voinut muodostaa muutamia osuvia ryhmiä mainiten mm. »että aluenimissäkin kaikki aho, harju, joki, järvi, kallio, kangas, kari, koski, lahti, lampi, niemi, nummi, mäki, oja, pudas, ranta, rinne, salmi, suo, vaara, vesi, virta -loppuiset maastonimet ikäänkuin luonnostaan pyrkivät olemaan ulkopaikallissijoissa silloin, kun paikallissijoja tarvitaan».^{60a} Kyseessä on tällöin tietysti alkuperäinen luontoniemi.

Jos vielä kokeilemme alussa esitettyä sääntöä joihinkin sattumoisin valittuihin kuntain ja kylien nimiin, joissa ei ole mitään ennakkovihjettä paikallissijan käytöstä, saamme seuraavia tuloksia.

⁵⁹ Suomenmaa V, s. 107.

⁶⁰ E. N. Setälä, Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä. — Suomi II: 16 (Helsinki 1883), s. 51—55.

^{60a} Aarni Penttilä, Suomen kielioppi (Porvoo—Hki 1957), s. 371—76.

Sievi (:ssä) on alkuaan talonnimi ja sukunimi. Vanhin talo on Sievi eli nykyisin Sievilä pienen Sievinjärven rannalla; 1580 nimi on kirjattu muodossa *Seui*, talo oli paikallaan ainakin jo 1547.⁶¹ — *Nurmo* (:ssa) näyttää olevan Hauhon Nurmen (Hyömäen) kylän eräraivio, aikaisemmin Nurmoi, siis tavallaan »Pikku-Nurmi», veroluettelossa 1557 *Nurmå Jåki*.⁶² — *Rahja* (:ssa) on nykyisin laaja merenrantakylä. V. 1533 siellä asui Rahjan taloa Olli Ollinpoika *Rahia*.⁶³ Tällaisia kyliä olisi helppo luetella runsaasti lisää.

Merkillisiä nimiä ovat *Kemi* ja *Kyrö*. Molemmista käytetään sisäisiä paikallissijoja. Edellisen on R. E. Nirvi osoittanut appellatiiviksi, joka on tarkoittanut mm. kala-, koski- ja patokenttää (Vir. 1948 s. 243—50), siis sitä muusta luonnosta selvästi erottuvaa ihmisen raivaamaa ketoa, jossa oli myös kota tai pirtti. Tällaisista kentistä Pohjois-Pohjanmaan murteissa käytetään sisäisiä paikallissijoja, mikä ensiksi kuulostaa oudolta: mennään kenttään, asutaan kentässä. Samoin todennäköisesti on ollut »kemin» laita. Monet Kemit ja Kemilät ovatkin talonnimiä usein entisillä pyyntipaikoilla. — Ja kun tutustuu Ville Luhon julkaisemaan laajaan *Kyrö*-nimien kokoelmaan (229 nimeä),⁶⁴ lukija saa voimakkaan vaikutelman, että kyseessä on vanha henkilönnimi. Kolmannes (73 kpl.) on Luhonkin mukaan selviä asumusnimiä, loput ovat Kyrön omistamia peltoja (Kyrönvainio jne.), niittyjä, metsiä, mäkiä, järviä, lampia, saaria, niemiä, jokia, ojia, puroja ja koskia. Harvat Kyröstapaukset selittynevät *Kyröisestä*, jota tavallisempi on etenkin loitsuissa tavattava *Kyröläinen*.⁶⁵ Tekijän päätelmä, että *kyrö* olisi luontonimi,⁶⁶ tuntuu erittäin väkinoiselta. Maakunnan asujaimiston eli jonkinlaisena heimon nimenä *kyrö*: *kyröläinen* tuntuu vanhalta samaan tapaan kuin häme: hämäläinen, ruotsi: ruotsalainen, viro: virolainen, minkä selkeimmin ilmaisevat sananparsi »Ei ruotsi kyröä kiitä, venäläinen Vepsunvuorta» ja runon säkeet:

Äijä on velhoja vesillä,
Kateita kaikin paikoin,

Virolaista viisin kuusin,
Kyröläistä kymmenisin.⁶⁷

⁶¹ Virrankoski, Suur-Kalajoen historia I, s. 100.

⁶² Väinö Voionmaa, Etelä-Pohjanmaan suomalaisen asutuksen alkuperästä. — Historiallinen arkisto 42: 1 (Helsinki 1935), s. 234; Y. S. Koskimies, Nurmon asutushistoriaa 1500-ja 1600-luvuilla. — Kyrönmaa 5 (Helsinki 1946), s. 83—5.

⁶³ Virrankoski, Suur-Kalajoen historia I, s. 93.

⁶⁴ Ville Luho, Mitä merkitsee »kyrö». — Kytösavut VI (Vaasa 1954), 114—136.

⁶⁵ SKVR VI 1, 3823: 12, 3829: 15, 3841: 17; IX 3, 1043: 12; XII 2, 4966: 21, 5590: 1.

⁶⁶ »Se tarkoittaa korkeahkoa jyrkkärinteistä kalliota, kivikivista mäkeä ja someroista harjua; eräelämässä laajaa takamaa-aluetta, jolle ovat ominaisia kankaat, harjut, vuoret, järvet ja joet. Syrjäänien kielessä sana »kyrö» tarkoittaa kalliorotkoa, jonka pohjalla virtaa joki tai puro (Kyrösjoki?).» — Uusi Suomi 1965/70, s. 19 (13. 3.).

⁶⁷ J. R. Aspelin, Suomen asukkaat pakanuuden aikana (1885), s. 86; sama, Kyröläiset. — Opuscula Aspeliana I (Helsinki 1942), s. 136; V(ihtori) A(lava), Vepsun tarina. — Suomen Museo 1897, s. 46—7; A. V. Koskimies, Suomen kansan sananlaskuja (Helsinki 1906), s. 269. Aspelin on ensimmäisen kerran esittänyt sananparren muodossa »Ei Ruotti Kyrövä kiitä eikä Venäläinen Vepsun vuorta» ja sanoo sen olevan Säkkijärveltä. Samassa yhteydessä hän kertoo Vepsun korkeasta saaresta Kuorsalon itäpuolella (nykyisin Vepsusaari Virolahdella), joka »arvaten mahtoi olla Hämäläisten laivastojen kokouspaikkana itäisille sotaretkille (Venäjän alusmaille, Vatjaan, Aunukseen, Olhavanjoelle y.m.) lähtiessä».

Kyröön rinnastettavia lienevät toiset asujaimistoa ja sitten maakuntaa tarkoittavat vanhat nimet Häme, Kainuu, Lappi, Savo ja Suomi sekä Karjala ja Satakunta, joista käytetään sisäisiä paikallissijoja. Myöhemmin hallinnollista tietä muodostuneita maakuntia, joilla ei ole yhtenäistä sisäistä syntyhistoriaa, ovat Pohjanmaa ja Uusimaa. Niissä esiintyvä epämääräinen »maa» antaa jo vihjeen käyttäjä ulkoisia paikallissijoja.

Ilmeinen henkilönnimijohdos on myös Lavia. Pitäjän lisäksi Lavia on pääkylän nimi Lavijärven (< Lavinjärven) rannalla. Satakuntalainen Lavin eli Lavilan suku, jonka kantatalo oli Eurajoella, tunnetaan jo keskiajalta.⁶⁸ Nimi voisi olla yksi vanhan Nikolaus — Klaus -nimen muunnelmista: Nikolaus: Laavi, Klaus: Lavi.

Mutta miksi Luvialla? Nimi on kirjattu jo 1420 muodossa *Lwfije* kaksi kertaa. Samassa asiakirjassa mainitaan myös Luvian kylät Lemelax (Lemlahti), Sithelax (Sittlahti), Handheby (Hanninkylä) ja Qwiuelax (Kuivlahti).⁶⁹ Mutta Luvia-nimestä kylästä tai talosta ei ole myöhemminkään tietoja.⁷⁰ Sen sijaan on olemassa Luvijärvensuo Peränkylän takalistolla, ja edelleen Luvialla on erikoisominaisuutenaan hiekkakivi, josta Matti Sauramo on kirjoittanut: »Luvian kallioperusta on erikoislaatuinen, muusta Suomesta siinä määrin poikkeava alue, että vain lähimmät naapurit ovat tässä suhteessa asetettavissa sen rinnalle. Ei näet missään muualla maassamme kallioperä ole niin laajalti täällä harvinaiseksi katsottavaa h i e k k a k i v e ä.»⁷¹ Kiven laadusta on Sauramo mm. maininnut, että hiekkakivellä on taipumus särkyä laatoiksi ja paasiksi, jotka aina lohkeavat maanpinnan myötäisesti. Tällainen hiekkakivi on Viron kalkkikiven tavoin sopivaa rakennusmateriaalia, mihin ominaisuuteen vanha kansa tietysti on kiinnittänyt huomionsa. Luvian kirkko on mm. tästä kivistä; vanhempaa kansanomaisista käyttöä edustavat navetat ja kellarit.⁷² Muistan edesmenneiden geologiemme Matti Sauramon ja Pentti Eskolan pitäneen selviönä, että Viron *lubi* (gen. *lubja*) 'kalkkikivi' elää suomalaisena pitäjännimessä Luvia. Äänteellinen puoli olisikin säännöllinen. Julkaistuna en ole tätä rinnastusta tavannut, mutta nyt se on ainakin mieluista mainita näiden mainioiden luonnontieteilijäin muistoksi. Jos *luvia* selittyisi näin, niin kyseessä olisi luontoni:ni, josta odotuksenmukaisesti käytetään ulkoisia paikallissijoja: Luvialla.⁷³

⁶⁸ Mauno Jokipii, Lavilan suku. — Satakuntaa ja satakuntalaisia II (Pori 1951), s. 141, alaviite 2.

⁶⁹ FMU II, s. 254; ks. myös Ilmar Talve, Lemlahden kylä. — Vanhaa Satakuntaa 5 (Pori 1960), s. 45.—

⁷⁰ K. J. Lassila, Luvian asutushistoriaa ja kielioloja paikannimien valossa. — Ed. teoksesta, s. 23—34.

⁷¹ Matti Sauramo, Luvian synty. — Vanhaa Satakuntaa 5, s. 9—10.

⁷² Aarne Laitakari, Jokamiehen kivikirja (Helsinki 1946), s. 94.

⁷³ Luvia-nimen on K. J. Lassila vielä 1960 Ralf Saxénin tavoin yhdistänyt Sassilan kartanosta myöhemmin 1600- ja 1700-luvulla käytettyyn sivunimeen Liufstad 'ihana paikka', -stad oli miltei muotia tuon ajan kartanoissa (Fagerstad, Bergstad, Krokstad, Löfstad jne.). Kun Sasse by, Sassö, Sassila mainitaan jo v:sta 1540 lähtien usein ja sivunimi vain aniharvoin ja myöhemmin, arvelee Saxénkin, että Liufstad on »en senare benämning på Sassö». Kuitenkin hän on epäillen rakentanut ikivanhan heikkoasteisen germaanisen nimen **Luvh-*. Mikäli tuollainen nimi koskaan on ollut olemassa, se olisi niin vanha, että meri huuhteli korkeana »Liufstadin» yllä. Asiakirjoissa tavattu Liufstad olisi suomeen antanut asun Liusta, kuten v. 1702 on merkitty »Liusta eller Sassö». (Lassila, mt. s. 35; Ralf Saxén, Den svenska befolk-

Missä siis vika? Sosiologian termein voisi vastata: vika oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan tuodussa autoritaarisessa johtajuusilmastossa, joka oli paikallaan taistelevaa ja hajanaista vähemmistöpuoluetta johdettaessa, mutta jonka heikkoudet tieteellisiä pulmakysymyksiä ratkottaessa ilmenivät kaikessa loistossaan kevään 1890 SKS:ssa. Yrjö-Koskisen majestectillinen tapa keskustella nuoren polven kanssa vain sihteeri Rothstenin välityksellä, hänen kyvyttömyytensä kuunnella vasta-puolen argumentteja ja oivaltaa oman asiantuntemuksensa rajat, hänen kerkeä taipumuksensa muuttaa tieteellinen menettelytapakysymys henkilökohtaiseksi kun-nianarkuuskiistaksi — kaikki tämä vaikutti osaltaan virheratkaisuun, jonka takia muuan tieteenala jäi Suomessa vuosikymmeniksi takapajulle.

*

Pidettyäni Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosikokouksessa 16. 3. 1965 esitelmän »Musta lehti SKS:n historiassa» sain havaita, että kuulijoita askarrutti ensisijaisesti kysymys: oliko kerrottu liikuttava tarina menneiltä ajoilta vai piilikö jutussa jotakin ilkkurista päivänkohtaista allegoriaa.

Myönnän, että Aspelinin — Koskimiehen — Yrjö-Koskisen ja kevään 1890 draamassa mielestäni on pohjalla jotakin, mitä on vaikea onkia ilmi, koska jotakin samaa piilottelee yhä edelleen kaiken humanistisen tieteen tekempe pohjalla.

On lupa tutkia muinaisten kreikkalaisten tieteenharjoitusta tai keskiajan yliopistojen organisaatiota, jopa uhkarohkeasti sitäkin, mitä todella tapahtui SKS:ssa 75 vuotta sitten. Se mitä puuhaillaan Kansallismuseossa, Castrenianumissa tai Valtionarkistossa vuonna 1965, ei kuulu tieteellisen uteliaisuuden luvallisiin etene-missuuntiin, yliopistollisista opetusmenetelmistä puhumattakaan.

Teollisuuden, liike-elämän, teoreettisten ja soveltavien luonnontieteiden piirissä ei 1960-luvulla enää ole määräävänä työntekijän luontainen vastenmielisyys sitä kohtaan, että hänen työnsä nopeutta ja virheettömyyttä jatkuvasti tarkkaillaan ja että kokeillen ja vertaillen pyritään yhä tarkoituksenmukaisemman kokonaisorgani-soinnin puitteissa löytämään yhä tehokkaampia erityissuoritusten menetelmiä. On pakko pysyä kilpailukykyisenä tuotantotohon ja tutkimusmenetelmien kansain-välisessä kehityksessä, eikä kilpailukykyisenä pysytä ilman oman työn jatkuvaa kritiikkiä.

Pitkäaikaiset yhteistyöryitykset lisääntyvät humanistisillakin tutkimussaroilla. Eräät näistä hankkeista etenevät ripeästi ja määrätietoisesti. Toiset muistuttavat käyntiin unohdettua puimakonetta autiolla elopellolla: ääntä kuuluu, virtaa kuluu, valmista ei synny. Hukkakäynnin syyt ovat moninaiset: rahan puute, johdon puute, uskon puute, harvemmin arvovaltaisten keulakuvien vähyys. Yksi on yhteistä: töiden johtoa, suunnittelua ja menetelmiä eivät pääse tutkimaan muut kuin ne, joiden maine ei siedä, että johdossa tai suunnittelussa havaitaan mitään vikaa. Keskinäisen hienotunteisuuden normit takaavat, että itsekunkin sopii työskennellä niin joutuisasti tai verkkaisesti, nerokkaasti tai takaperoisesti kuin itse haluaa.

Kevään 1890 ja monen myöhemmän hiljaisen murhenäytelmän perussyynä on ollut avoimen tieteellisen keskustelun ja keskinäisen kontrollin puute. Eliel Aspelinilla ja A. V. Forsmanilla tuskin olisi ollut mitään sitä vastaan, että Otto Donner, Julius ja Kaarle Krohn, E. N. Setälä silloin tällöin olisivat pistäytyneet työryhmän kokouksissa keskustelemassa sananlaskujen jaottelu- ja karsintapulmista. Työn järjestely kesti kritiikkiin; vierailut olisivat sikäli olleet tarpeettomia. Mutta yhteydenpito olisi ehkä taannut, että huhti—toukokuussa 1890 Krohn ja Setälä eivät olisi kehdanneet vetäytyä kiireidensä taakse ja jättää tieteellistä sananlaskuteosta dynaamisten diletanttien Yrjö-Koskisen ja Meurmanin armoille. Sillä, mitä Forsman-Koskimies 1891—1906 puuhaili tieteellisen sananlaskukäsikirjoituksen kimpussa, ei kukaan SKS:n johtomiehistä ja folkloristeista näy vaivanneen päätään. Unohtunut puimakone sai raksuttaa yksitoikkoista säveltään: ensi syksynä, ensi syksynä kenties . . .

Kansallisten tieteiden yhteistyö ja suunnittelu on näihin saakka ollut improvi-soinnin varassa, muutaman virkeän tai väsähtäneen yhdysmiehen tai pienryhmän paimennettavana. Pelkään, että tutkimuksen yleisekspansio saattaa kulkea humanististen seurojen ja säätiöiden ohi, ellei ainakin nuori johtaja- ja työntekijäpolvi mukaudu uudenaikaisemman yhteispelin sääntöihin. Työ, jota teen, ei ole vain minun työtäni. Työ, jota naapurissa tehdään, on minunkin vastuullani. Kuuluu asiaan, että itsekunkin työtä tarkkaillaan ja arvostellaan. Tavoitteeksi ei riitä erakkomuurahaisten ja laiskamatojen kollektiivinen viihtyisyys. Työntutkimus, suunnittelu, kontrolli, jokahetkinen keskustelu vielä paremmista menettelytavoista ei todista epäluottamusta minua kohtaan, vaan sitä että minut otetaan lukuun yhteisen työkentän osakkaana. Yhteiseen viihtyisyyteemme kuuluu ennen muuta yhteinen eteenpäinmeno ja tieteen kansainväliselle huipputasolle yltävien yksityisten ja kollektiivisten aikaansaannosten jatkuvuus.

Der Plan einer wissenschaftlichen Sprichwortveröffentlichung in den Jahren 1883—1906

von MATTI KUUSI

Im Herbst 1883 schloss sich eine Anzahl von Studenten, die von finnisch-nationaler Begeisterung erfasst waren, unter Leitung von Doktor Eliel Aspelin zu einer Arbeitsgruppe zusammen, um mit vereinten Kräften eine wissenschaftliche Sammlung finnischer Sprichwörter herauszugeben. Viele von den Mitgliedern der Gruppe wurden später berühmt als Schriftsteller, Wissenschaftler oder radikale Politiker. Als man 12.000 auf kleine Zettel kopierte Varianten von Sprichwörtern oder Redensarten im Jahre

1886 in sachgemäße Ordnung gebracht hatte, machten Aspelin und Magister A. V. Forsman das Manuskript druckfertig. Im Winter 1890 begann man mit dem Druck. Nachdem aber der einflussreiche Senator und Professor Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, damals Vorsitzender der Gesellschaft für Finnische Literatur, den ersten Halbbogen gesehen hatte, der Sprichwörter und Redensarten über Gott enthielt, liess er die Druckarbeiten unterbrechen und verlangte eine strenge Siebung des Materials.

Der Verf. bringt mit Hilfe bisher unbekannter Briefe und Manuskripte Licht in den Kampf, der damals entbrannte und im April—Mai 1890 dazu führte, dass Eliel Aspelin sich zurückzog und sein Gehilfe A. V. Forsman sich bereit erklärte, die von Yrjö-Koskinen geforderte verkürzte Sprichwortveröffentlichung zu redigieren. Sie erschien freilich erst 1906, drei Jahre nach dem Tode Yrjö-Koskinens. Der Herausgeber hielt sich nicht an die von diesem festgelegten Grundsätze einer moralischen Zensur (die »unpassenden« Sprichwörter waren schon vor 1890 aus dem Manuskript entfernt worden), aber er liess alle Quellenhinweise weg, desgleichen auch die Redensarten und eine grosse Anzahl von verschie-

denen Varianten desselben Sprichworts. Somit ist die Publikation »Kokoelma Suomen kansan sananlaskuja« (Sammlung von Sprichwörtern des finnischen Volkes, 1906) nur von geringem wissenschaftlichem Wert, wogegen das Manuskript des Jahres 1890, wenn man es veröffentlicht hätte, eine der hervorragendsten Sprichwortpublikationen jener Zeit gewesen wäre. Der Verf. analysiert eingehend die Ursachen, die zu der Fehlscheidung von 1890 geführt haben, und stellt die Behauptung auf, dass auch einige langfristige wissenschaftliche Arbeiten im heutigen Finnland unter denselben Schwächen leiden, u.a. dem Mangel an offener methodischer Kritik und gegenseitiger Arbeitskontrolle.